

Sygn. akt V CSK 347/12

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 26 czerwca 2013 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Dariusz Dończyk (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Irena Gromska-Szuster

SSN Bogumiła Ustjanicz

Protokolant Piotr Malczewski

w sprawie z powództwa Z. J.

przeciwko "B." Spółce z o.o. i Przedsiębiorstwu Produkcji Betonów "B." Spółce z o.o.

z udziałem interwenienta ubocznego S. J.

o uzgodnienie treści ksiąg wieczystych z rzeczywistym stanem prawnym,

po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Cywilnej w dniu 13 czerwca 2013 r.,

skargi kasacyjnej powódki od wyroku Sądu Okręgowego w W.

z dnia 5 stycznia 2012 r.,

- 1) uchyla zaskarżony wyrok w pkt I (pierwszym) - w części zmieniającej wyrok Sądu pierwszej instancji w punktach: I (pierwszym) i IV (czwartym) - oraz w pkt II (drugim) i w tym zakresie przekazuje sprawę Sądowi Okręgowemu do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego;**
- 2) oddala skargę kasacyjną w pozostałym zakresie.**

Uzasadnienie

Wyrokiem z dnia 5 lipca 2011 r., Sąd Rejonowy w O. w sprawie z powództwa Z. J. przeciwko Przedsiębiorstwu Produkcji Betonów „B.” i „B.” spółce z o.o. uzgodnił treść księgi wieczystej o nr KW [...], prowadzonej dla nieruchomości położonej w P. przez Sąd Rejonowy w O., z rzeczywistym stanem prawnym w ten sposób, że w dziale IV księgi dokonał wykreślenia hipoteki przymusowej zwykłej na rzecz „B.” spółki z o.o. w kwocie 10.524,18 zł (pkt I); uzgodnił treść księgi wieczystej o nr KW [...], prowadzonej dla nieruchomości położonej w B. przez Sąd Rejonowy w O., z rzeczywistym stanem prawnym w ten sposób, że w dziale IV księgi dokonał wykreślenia hipoteki przymusowej zwykłej na rzecz „B.” spółki z o.o. w kwocie 68.000 zł (pkt II); oddalił powództwo w pozostałej części (pkt III) oraz rozstrzygnął o kosztach procesu (pkt IV i V).

Ustalił, że S. i Z. J. byli właścicielami na prawach wspólności majątkowej małżeńskiej nieruchomości położonej w P., dla której Sąd Rejonowy prowadzi księgę wieczystą KW nr [...], oraz nieruchomości położonej w B., dla której Sąd Rejonowy prowadzi księgę wieczystą KW nr [...]. W dniu 22 października 1999 r. małżonkowie zawarli w formie aktu notarialnego umowę znoszącą wspólność majątkową małżeńską. Następnie, w dniu 31 października 2000 r., dokonali podziału majątku, w wyniku którego obie nieruchomości przypadły Z. J. Nastąpiło to w czasie toczącego się procesu przed Sądem Okręgowym w sprawie o sygn. X GC .../00 z powództwa Przedsiębiorstwa Produkcji Betonów „B.” spółki z o.o. przeciwko S. J. Wyrokiem z dnia 9 marca 2001 r. Sąd Okręgowy zasądził od S. J. na rzecz Przedsiębiorstwa Produkcji Betonów „B.” spółki z o.o. kwotę 78.524,18 zł z odsetkami i kosztami procesu. Postanowieniem z dnia 24 stycznia 2002 r., Sąd Okręgowy w sprawie o sygn. X GCo .../01 nadał temu wyrokowi klauzulę wykonalności także przeciwko małżonce dłużnika Z. J. z ograniczeniem jej odpowiedzialności do majątku objętego wspólnością majątkową. Postanowieniem z dnia 29 stycznia 2008 r., Sąd Okręgowy, w sprawie o sygn. X GCo .../08, nadał klauzulę wykonalności wyżej wymienionemu wyrokowi na rzecz następcy prawnemu, tj. „B.” spółce z o.o. Z.J. w lipcu 2002 r. wystąpiła z powództwem

przeciwko S. J. o orzeczenie separacji z winy pozwanego. Sąd Okręgowy, wyrokiem z 25 marca 2003 r. w sprawie o sygn. XIII RC 1.../02, orzekł separację z winy S. J. Przedsiębiorstwo Produkcji Betonów „B.” spółka z o.o. w dniu 14 kwietnia 2003 r. wystąpiła z pozwem przeciwko Z. J. o uznanie za bezskuteczną umowy o podział majątku wspólnego zawartej przez nią z dłużnikiem S. J. W sprawie tej, prowadzonej pod sygn. XI C .../03, Sąd Okręgowy wyrokiem z dnia 28 stycznia 2004 r. uznał umowę o podział majątku wspólnego z dnia 31 października 2000 r. za bezskuteczną w stosunku do PPB „B.” spółki z o.o. - w celu zaspokojenia wierzytelności przysługującej jej z mocy wyroku z dnia 9 marca 2001 r., sygn. akt X GC .../00. Apelacja Z. J. została przez Sąd Apelacyjny oddalona wyrokiem z dnia 9 lipca 2004 r. Postanowieniem z dnia 31 stycznia 2008 r., Sąd Okręgowy (sygn. akt I Co .../08) nadał obu wyrokom w zakresie kosztów klauzulę wykonalności na rzecz następcy prawnemu, tj. „B.” spółce z o.o.

Z. J. wniosła skargę o wznowienie postępowania zakończonego prawomocnym wyrokiem Sądu Okręgowego z dnia 28 stycznia 2004 r., w sprawie o sygn. XI C .../03, podnosząc nieważność postępowania spowodowaną tym, że w toku procesu spółka z o.o. „B.” przeniosła swoje przedsiębiorstwo na inny podmiot, który nie brał udziału w postępowaniu. Wyrokiem z dnia 5 czerwca 2006 r. Sąd Okręgowy w sprawie o sygn. I C .../05 oddalił skargę o wznowienie postępowania. Ustalił, że w dniu 20 listopada 2003 r. nadzwyczajne zgromadzenie wspólników spółki z o.o. „B.” podjęło uchwałę o podwyższeniu kapitału zakładowego o kwotę 500.000 zł przez ustanowienie 1.000 udziałów o wartości nominalnej po 500 zł każdy oraz że w tym samym dniu Przedsiębiorstwo Produkcji Betonów spółka z o.o. objęła udziały w podwyższonym kapitale zakładowym wymienionej spółki o łącznej wartości nominalnej 500.000 zł, które pokryła wkładem niepieniężnym w postaci zorganizowanego przedsiębiorstwa w rozumieniu art. 551 k.c. i art. 231 k.p., obejmującego środki trwałe o wartości 50.000 zł oraz zobowiązania i należności wynikające z bilansu sporządzonego na dzień 31 października 2003 r. W bilansie tym ujęta została m.in. wierzytelność przysługująca spółce „B.” z mocy wyroku Sądu Okręgowego z dnia 9 marca 2001 r. w sprawie X GC 1.../00, zaopatrzonego w klauzulę wykonalności. W dniu 23 grudnia 2003 r. podwyższenie kapitału zakładowego spółki „B.” zastało wpisane do Krajowego Rejestru Sądowego.

Uchwałą nr 4 nadzwyczajnego zgromadzenia wspólników spółki z o.o. Przedsiębiorstwa Produkcji Betonów „B.” z dnia 24 lutego 2004 r., postanowiono pozostawić w tej spółce wierzytelności sporne, dochodzone w drodze sądowej wobec S. i Z. J. na podstawie wyroku Sądu Okręgowego wydanego w sprawie XI C .../03. Sąd Apelacyjny, rozpoznając apelację Z. J., zaaprobował zarówno ustalenia faktyczne, jak również ocenę prawną Sądu pierwszej instancji przyjmującą, że fakt zbycia w toku procesu wierzytelności, dla ochrony której wierzyciel wytoczył powództwo o uznanie czynności prawnej dłużnika za bezskuteczną na podstawie art. 527 k.c., nie ma wpływu na dalszy bieg sprawy, w szczególności nie pozbawia wierzyciela legitymacji procesowej. W konsekwencji, wyrokiem z dnia 5 grudnia 2006 r., wydanym w sprawie o sygn. I ACa 1.../06, oddalił apelację skarżącej. Stanowisko to podzielił Sąd Najwyższy, który wyrokiem z dnia 4 października 2007 r. w sprawie V CSK 248/07 oddalił skargę kasacyjną Z. J., przyjmując, że w sprawie miał zastosowanie art. 192 pkt 3 k.p.c.

W dniu 18 lipca 2005 r., na wniosek Przedsiębiorstwa Produkcji Betonów „B.” spółki z o.o. dokonano wpisu na jego rzecz hipoteki przymusowej z pierwszeństwem przed wszystkimi wierzycielami Z. J. w księdze wieczystej KW nr [...] w kwocie 10.524,18 zł wraz z odsetkami i kosztami określonymi w wyroku Sądu Okręgowego z dnia 9 marca 2001 r. sygn. akt X GC .../00, obciążającej udział w ½ niewyodrębnionej części dla zabezpieczenia należności z odsetkami i kosztami od dłużnika S. J., a w księdze wieczystej KW nr [...] w kwocie 68.000 zł. Apelacje Z. J. od wyżej wymienionych wpisów zostały oddalone, postanowieniem Sądu Okręgowego z dnia 25 października 2005 r. (sygn. akt II Ca .../05). Postanowieniem z dnia 6 października 2006 r., Sąd Najwyższy w sprawie V CSK 214/06 oddalił skargę kasacyjną Z. J. wniesioną od postanowienia Sądu Okręgowego.

W dniu 23 października 2009 r. w obu księgach wieczystych prowadzonych przez Sąd Rejonowy w O. dokonano wpisu zmiany nazwy wierzyciela hipotecznego z Przedsiębiorstwa Produkcji Betonów „B.” spółki z o.o. na „B.” spółkę z o.o. W wyniku skarg uczestniczki postępowania wieczystoksięgowego Z. J. na wydane w tym przedmiocie orzeczenie referendarza, postanowieniami z dnia 17 września 2009 r. Sąd Rejonowy w O. utrzymał w mocy oba wpisy referendarza. Sąd

Okręgowy, postanowieniami z dnia 9 marca 2010 r., odrzucił obie apelacje Z. J. wniesione na wyżej wymienione postanowienia.

W ocenie Sądu Rejonowego powództwo zasługiwało na uwzględnienie. Podstawą wpisu hipotek przymusowych w księgach wieczystych [...] z dnia 18 lipca 2005 r. był wyrok Sądu Okręgowego z dnia 9 marca 2001 r. wydany sprawie X GC .../00, zaopatrzony w klauzulę wykonalności postanowieniem z dnia 24 stycznia 2002 r. (X GCo .../01) przeciwko małżonce dłużnika Z. J. z ograniczeniem jej odpowiedzialności do majątku objętego wspólnością majątkową. Tymczasem, zgodnie z prawomocnym wyrokiem Sądu Okręgowego z dnia 25 marca 2003 r. (XIII RC .../02), między S. J. a Z. J. orzeczona została separacja. Orzeczenie o separacji, zgodnie z art. 61⁵ k.r.o., powoduje powstanie między małżonkami rozdzielnosci majątkowej, co oznacza, że od tego momentu do majątku, który był objęty wspólnością ustawową stosuje się przepisy o współwłasności w częściach ułamkowych. Zatem nieruchomości objęte księgami wieczystymi [...] stały się majątkiem odrębnym Z. J. Nie było więc podstaw do obciążenia hipotekami tych nieruchomości. Ponadto wpis hipotek nie był możliwy z tej przyczyny, że wnioskujący o ten wpis nie był już wierzycielem dłużnika. Przedsiębiorstwo Produkcji Betonów „B.” spółka z o.o. wprawdzie dysponowała wyrokiem Sądu Okręgowego z dnia 28 stycznia 2004 r. (sygn. XI C .../03) - którym uznano umowę o podział majątku wspólnego małżonków J. z dnia 31 października 2000 r. za bezskuteczną na podstawie art. 527 § 1 k.c. w stosunku do tej spółki w celu zaspokojenia wierzytelności przysługującej z mocy wyroku z dnia 9 marca 2001 r., sygn. akt X GC .../00 - jednak tytuł egzekucyjny w postaci tego ostatniego wyroku zasądzonego konkretną wierzytelność przekazany został wraz z przedsiębiorstwem w dniu 31 października 2003 r. do „B.” spółki z o.o. Późniejsza uchwała nadzwyczajnego zgromadzenia wspólników spółki z o.o. Przedsiębiorstwa Produkcji Betonów „B.” z dnia 24 lutego 2004 r. o pozostawieniu w tej spółce wierzytelności spornych dochodzonych w drodze sądowej wobec S. i Z. J. nie mogła odnieść zamierzonych skutków. Mimo uzyskania klauzul wykonalności wpisany wierzyciel hipoteczny, jako następca prawny Przedsiębiorstwa Produkcji Betonów „B.” spółki z o.o., nie mógł uzyskać takiego

statusu. Wyrok ze skargi pauliańskiej jest roszczeniem ściśle osobistym i nie może być ono przedmiotem przelewu.

Ponieważ w chwili orzekania w sprawie „B.-Serwis” spółka z o.o. nie była już wierzycielem hipotecznym, powództwo w stosunku do tej spółki podlegało oddaleniu.

Na skutek apelacji pozwanej „B.” spółki z o.o., wyrokiem z dnia 5 stycznia 2012 r., Sąd Okręgowy zmienił zaskarżony wyrok Sądu pierwszej instancji w punktach I i II w ten sposób, że powództwo oddalił oraz zmienił rozstrzygnięcie dotyczące kosztów procesu za pierwszą instancję (pkt I) oraz rozstrzygnął o kosztach postępowania apelacyjnego (pkt II).

Sąd drugiej instancji dokonał dodatkowych ustaleń faktycznych, a mianowicie, że nieruchomości zapisana w księdze wieczystej [...] jest obecnie własnością K. A. G. Podstawę wpisu własności stanowiła umowa darowizny z 23 grudnia 2009 r. Natomiast w dziale II Księgi wieczystej jako właściciel wpisana jest powódka na podstawie umowy majątkowej małżeńskiej i umowy o podziale majątku z dnia 31 października 2000 r. Zgodnie z art. 10 ust. 1 ustawy o księgach wieczystych i hipotece (dalej: „u.k.w.h.”), z powództwem o uzgodnienie księgi wieczystej w rzeczywistym stanie prawnym może wystąpić jedynie osoba uprawniona do złożenia wniosku o dokonanie wpisu w księdze wieczystej, tj. jedna z osób wymienionych w art. 626² § 5 k.p.c. (właściciel nieruchomości, użytkownik wieczysty, osoba, na rzecz której wpis ma nastąpić, albo wierzyciel, jeżeli przysługuje mu prawo, które może być wpisane w księdze wieczystej). W sprawach dotyczących obciążeń powstałych z mocy ustawy wniosek może złożyć uprawniony organ. Powódka nie jest właścicielem nieruchomości zapisanej w księdze wieczystej [...], nie ma więc uprawnienia do wniesienia powództwa o uzgodnienie treści tej księgi z rzeczywistym stanem prawnym. Powództwo w tej części nie było zatem zasadne i z tej przyczyny apelacja podlegała uwzględnieniu.

Nie było także zasadne powództwo w części dotyczącej księgi wieczystej [...]. Wpis hipoteki miał podstawę prawną w postaci tytułu wykonawczego zaopatrzonego w klauzulę wykonalności przeciwko powódce z ograniczeniem jej odpowiedzialności do majątku objętego wspólnością ustawową, nadaną przed

orzeczeniem separacji, na podstawie przepisów obowiązujących przed wejściem w życie ustawy z dnia 17 czerwca 2004 r. o zmianie ustawy - Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 162, poz. 1691). Klauzula wykonalności przeciwko powódce została nadana w okolicznościach uzasadniających zastosowanie art. 47 k.r.o., w brzmieniu obowiązującym przed zmianą dokonaną ustawą z dnia 17 czerwca 2004. Osoba trzecia, której praw dotykałaby zmiana przez małżonków zakresu obowiązującej ich z mocy ustawy wspólności dorobku albo jej wyłączenie, a która nie wiedziała o zawarciu umowy majątkowej oraz jej rodzaju, uzyskiwała szczególną ochronę prawną wyrażającą się w tym, że względem niej stosunki majątkowe małżonków były oceniane tak, jakby umowa majątkowa w ogóle nie była przez nich zawarta i jakby nadal obowiązywała ich wspólność ustawowa. Sytuacji tej nie zmieniło orzeczenie separacji po powstaniu tytułu wykonawczego przeciwko małżonce dłużnika. Sąd Okręgowy podniósł także, iż w dziale II obu ksiąg wieczystych wyrok orzekający separację nigdy nie został ujawniony jako podstawa nabycia własności. Jeżeli więc istniał tytuł wykonawczy i obecny wpis w dziale IV księgi odzwierciedla rzeczywisty stan prawny, to nie można uznać, że istniała w chwili orzekania niezgodność uzasadniająca uwzględnienie powództwa.

Wyrok Sądu Okręgowego został zaskarżony w całości przez powódkę skargą kasacyjną opartą na obu podstawach kasacyjnych. Powódka zarzuciła naruszenie:

- art. 10 ust. 1 u.k.w.h. w zw. z art. 192 pkt 3 k.p.c. przez jego niewłaściwe zastosowanie i przyjęcie, że powódce nie przysługuje status strony w postępowaniu, chociaż zbycie w toku postępowania prawa nie ma wpływu na dalszy bieg sprawy;
- art. 527 § 1 k.c. w zw. z art. 532 k.c. przez ich niezastosowanie i przyjęcie, że wyrok ze skargi paulińskiej nie jest roszczeniem czysto osobistym;
- art. 509 k.c. w zw. z art. 532 k.c. przez przyjęcie, że wyrok ze skargi paulińskiej może być przedmiotem przelewu;
- art. 47 k.r.o., w brzmieniu sprzed zmiany dokonanej ustawą z dnia 17 czerwca 2004 r., przez przyjęcie, że zgodnie z jego treścią przyjmuje się

jakoby wspólność małżeńska istniała w stosunku do wierzyciela, który nie wiedział o istnieniu umowy;

- art. 109 u.k.w.h. przez przyjęcie, iż można ustanowić hipotekę przymusową nie będąc wierzycielem na nieruchomościach, co do których dłużnik utracił prawo własności;

- art. 109 u.k.w.h. w zw. z art. 79 u.k.w.h. oraz art. 245 k.c. przez niezastosowanie i przyjęcie, że hipoteka przeszła na rzecz „B.” spółkę z o.o., chociaż nigdy nie dokonano takiego przeniesienia;

- art. 378 § 1 k.p.c. poprzez orzeczenie ponad granice apelacji polegające na tym, że Sąd Okręgowy uznał apelację za zasadną, ale nie w oparciu o podniesione w niej zarzuty.

Powódka wniosła o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania, ewentualnie o jego uchylenie i oddalenie apelacji pozwanej.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Nie jest zasadny zarzut naruszenia art. 378 § 1 k.p.c. uzasadniony przekroczeniem granic apelacji. Wykładnia tego przepisu, budząca przez pewien czas rozbieżności, była przedmiotem wyczerpującej wypowiedzi Sądu Najwyższego w uchwale składu siedmiu sędziów z dnia 31 stycznia 2008 r., III CZP 49/07 (OSNC 2008, nr 6, poz. 55), której nadano moc zasady prawnej, według której sąd drugiej instancji rozpoznający sprawę na skutek apelacji nie jest związany przedstawionymi w niej zarzutami dotyczącymi naruszenia prawa materialnego, wiążą go natomiast zarzuty dotyczące naruszenia prawa procesowego; w granicach zaskarżenia bierze jednak z urzędu pod uwagę nieważność postępowania. Sąd Okręgowy nie mógł więc kontrolować z urzędu – poza ewentualną nieważnością postępowania – naruszenia przez Sąd pierwszej instancji przepisów postępowania niewytkniętych w apelacji, mógł natomiast rozpoznać z urzędu ewentualne naruszenia przepisów prawa materialnego niezależnie od tego, czy zarzut ich naruszenia został podniesiony w apelacji. Przyczynami, które spowodowały uwzględnienie apelacji, nie były stwierdzone przez Sąd drugiej instancji z urzędu, a więc poza granicami zarzutów podniesionych w apelacji, naruszenia przez Sąd pierwszej instancji

przepisów postępowania, lecz odmienna ocena stanu faktycznego przez przyzmat mających zastosowanie w sprawie przepisów prawa materialnego. Naruszenia przez Sąd Okręgowy art. 378 § 1 k.p.c. można natomiast upatrywać w nieodniesieniu się tego Sądu do części ustaleń faktycznych dokonanych przez Sąd pierwszej instancji i pominięciu oceny prawnej tych okoliczności, o czym jest mowa w dalszej części uzasadnienia. Należy bowiem podkreślić, iż obowiązkiem sądu drugiej instancji, wynikającym właśnie z art. 378 § 1 k.p.c., jest nie tylko rozpoznanie zarzutów podniesionych w apelacji, lecz szerzej rozpoznanie, w granicach zaskarżenia, sprawy. Nakłada to na sąd drugiej instancji obowiązek dokonania własnych ustaleń faktycznych istotnych dla rozstrzygnięcia sprawy i poddanie ich ocenie prawnej przez przyzmat mających zastosowanie właściwych przepisów prawa materialnego.

Nieuzasadniony jest zarzut naruszenia art. 10 ust. 1 u.k.w.h. w zw. z art. 192 pkt 3 k.p.c. Według tego ostatniego przepisu, zbycie w toku sprawy rzeczy lub prawa, objętych sporem, nie ma wpływu na dalszy bieg sprawy; nabywca może jednak wejść w miejsce zbywcy za zezwoleniem strony przeciwnej. Celem tej regulacji jest stabilizacja postępowania, które może być kontynuowane po zawiśnięciu sporu (z chwilą doręczenia odpisu pozwu pozwanemu) z tymi samymi stronami, mimo zmian podmiotowych w stosunku materialnoprawnym leżącym u podstaw sporu dotyczącego rzeczy lub prawa będących przedmiotem sporu sądowego. Przepis ten ma zastosowanie, jeżeli dochodzi do następstwa prawnego osoby trzeciej w miejsce podmiotu uczestniczącego w postępowaniu w charakterze strony. Mimo tego, na mocy szczególnej regulacji zawartej w art. 192 pkt 3 k.p.c., dotychczasowa strona postępowania zachowuje legitymację procesową do dalszego udziału w postępowaniu sądowym, mimo że nie jest już uprawniona materialnoprawnie; działa dalej w postępowaniu we własnym imieniu, ale na rzecz nabywcy rzeczy lub prawa. W razie ziszczenia się warunków określonych w art. 192 pkt 3 k.p.c. powaga rzeczy osądzonej wyroku zapadłego przy udziale zbywcy rzeczy lub prawa objętego postępowaniem obejmuje swoimi granicami podmiotowymi także nabywcę w związku z czym klauzula wykonalności może być nadana na rzecz lub przeciwko niemu w trybie art. 788 § 1 k.p.c. (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 4 października 2007 r., V CSK 248/07, OSNC-ZD 2008, nr 2,

poz. 45 oraz powołane w nim orzecznictwo). O ile następstwo prawne nie będzie mogło być wykazane odpowiednim dokumentem, o którym mowa w tym przepisie, możliwe jest wytoczenie odpowiedniego powództwa o ustalenie wykazującego następstwo prawne po zbywcy rzeczy lub prawa (por. uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego – zasada prawna - z dnia 5 maja 1951 r., C 689/50, OSNC 1952, nr 1, poz. 3). Konstrukcja przewidziana w art. 192 pkt 3 k.p.c. wykazuje więc silny związek z uregulowaniem zawartym w art. 788 § 1 k.p.c., co oznacza, że ma ona zastosowanie przede wszystkim do tego rodzaju powództw, których przedmiotem jest uprawnienie bądź obowiązek, do których może mieć zastosowanie art. 788 § 1 k.p.c. Z art. 192 pkt 3 k.p.c. wynika także, iż nabywca rzeczy lub prawa objętych sporem za zgodą strony przeciwnej może wejść na miejsce zbywcy. Wówczas w dalszym postępowaniu nie będzie brał już udziału zbywca rzeczy lub prawa. Przepis ten wyklucza więc, aby w postępowaniu uczestniczyli w charakterze współuczestników postępowania zbywca oraz nabywca rzeczy lub prawa.

Powyższe cechy instytucji przewidzianej w art. 192 pkt 3 k.p.c. przemawiają przeciwko możliwości jej zastosowania do powództwa przewidzianego w art. 10 ust. 1 u.k.w.h. Przemawia przeciwko temu przedmiot postępowania o uzgodnienie treści księgi wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym. Przepis art. 192 pkt 3 k.p.c. może mieć zastosowanie do tego rodzaju postępowań, których przedmiotem jest rzecz bądź prawo albo inaczej uprawnienie bądź obowiązek związany z rzeczą bądź prawem, objęte następstwem prawnym pomiędzy dotychczasową stroną postępowania a osobą trzecią. W uzasadnieniu uchwały składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 15 marca 2006 r., III CZP 106/05 (OSNC 2006, nr 10, poz. 160) wyjaśniono, że powództwo o uzgodnienie treści księgi wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym nie jest odmianą powództwa o ustalenie, ponieważ powód nie ogranicza się w nim do żądania ustalenia istnienia prawa, które nie jest wpisane do księgi wieczystej lub jest wpisane błędnie, bądź do ustalenia nieistnienia obciążenia lub ograniczenia dotyczącego prawa powoda wpisanego do księgi wieczystej, lecz w istocie obejmuje nim także samo uzgodnienie - żądanie, aby sąd w procesie przez samo ustalenie doprowadził do zgodności stanu prawnego wynikającego z księgi wieczystej z rzeczywistym

stanem prawnym. Ze względu na taki zakres żądania wynikającego z powództwa wytaczanego na podstawie art. 10 ust. 1 u.k.w.h. nie można przyjąć, aby przedmiotem tego postępowania była jedynie rzecz lub prawo, o których mowa w art. 192 pkt 3 k.p.c. względnie związane z rzeczą bądź prawem uprawnienie bądź obowiązek. Ze względu na określony wyżej specyficzny przedmiot postępowania zainicjowanego powództwem o uzgodnienie treści księgi wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym wyrok wydany w tej sprawie nie korzysta z rozszerzonej podmiotowo powagi rzeczy osądzonej, nie nadaje się do egzekucji i nie stanowi tytułu egzekucyjnego w rozumieniu art. 777 § 1 pkt 1 k.p.c. (postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 15 października 2010 r., V CSK 77/10, nie publ.). W konsekwencji nie może mieć do niego zastosowanie art. 788 § 1 k.p.c. Przeciwko zastosowaniu art. 192 pkt 3 k.p.c. w sprawach o uzgodnienie treści księgi wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym przemawia także przyjęta w tego rodzaju sprawach zasada aktualności rozstrzygnięcia na chwilę wydania orzeczenia – polegająca na konieczności doprowadzenia treści księgi wieczystej do aktualnego w dacie orzekania jej stanu prawnego - oraz związana z tym zasada współuczestnictwa koniecznego po stronie czynnej bądź biernej, skutkująca koniecznością oddalenia powództwa z powodu braku pełnej legitymacji procesowej łącznej, jeżeli w postępowaniu nie brały udziału w charakterze powodów lub pozwanych wszystkie osoby wpisane w dziale II księgi wieczystej oraz osoby, których uprawnienia z tytułu własności nie zostały – bez względu na przyczynę – dotychczas ujawnione (por. wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 23 grudnia 1988 r., III CRN 434/88, OSNCP 1991, nr 1, poz. 12, z dnia 28 czerwca 2000 r., IV CKN 71/00, z dnia 11 września 2003 r., III CKN 471/01, z dnia 8 czerwca 2005 r., I CK 701/04, z dnia 9 czerwca 2005 r., III CK 699/04, z dnia 15 lutego 2012 r., I CSK 264/11 oraz z dnia 29 listopada 2012 r., II CSK 86/12, nie publ. oraz postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 5 kwietnia 2007 r., II CZ 22/07, nie publ.). Podobne zasady orzekania mają zastosowanie w postępowaniu nieprocesowym dotyczącym zniesienia współwłasności, oczywiście przy uwzględnieniu, że w tym trybie postępowania nie występuje współuczestnictwo procesowe. W orzecznictwie (por. postanowienia Sądu Najwyższego: z dnia 13 marca 2002 r., III CKN 411/00, z dnia 3 października 2003 r., III CKN 1529/00, nie publ. oraz z dnia

20 października 2004 r., IV CK 91/04, OSNC 2005, nr 10, poz. 177) wyjaśniono, że art. 192 pkt 3 k.p.c. nie ma zastosowania, poprzez art. 13 § 2 k.p.c., w postępowaniu nieprocesowym w przedmiocie zniesienia współwłasności ze względu na to, że wydane w tego rodzaju sprawach orzeczenie nie korzysta z rozszerzonej powagi rzeczy osądzonej, będącej podłożem regulacji przewidzianej w art. 192 pkt 3 k.p.c., gdyż powinno ono rozstrzygać wszystkie kwestie objęte tym postępowaniem na chwilę jego wydania z udziałem aktualnych na tę chwilę orzekania wszystkich osób zainteresowanych, a zarazem uczestników postępowania. Analogiczna sytuacja ma miejsce w sprawie wywołanej wniesieniem powództwa o uzgodnienie treści księgi wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym, w której muszą wziąć udział wszystkie osoby wpisane bądź niewpisane w dziale II księgi wieczystej. Wyłącza to zastosowanie art. 192 pkt 3 k.p.c. w tego rodzaju sprawach, w których musi brać udział nabywca nieruchomości. Przesądza to o bezzasadności skargi kasacyjnej, w części dotyczącej rozstrzygnięcia Sądu Okręgowego o żądaniu uzgodnienia treści księgi wieczystej [...] z rzeczywistym stanem prawnym, opartej jedynie na zarzucie naruszenia art. 10 ust. 1 u.k.w.h. w zw. z art. 192 pkt 3 k.p.c.

Dalsze rozważania dotyczą rozstrzygnięcia o żądaniu uzgodnienia treści księgi wieczystej [...] z rzeczywistym stanem prawnym.

Dokonanie prawomocnego wpisu w księdze wieczystej hipoteki nie jest przeszkodą do weryfikacji prawidłowości tego wpisu w ramach powództwa o uzgodnienie treści księgi wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym. W postępowaniu wieczystoksięgowym kognicja sądów jest ograniczona, zgodnie z przepisem art. 626⁸ § 2 k.p.c., natomiast rozpoznając powództwo o uzgodnienie treści księgi wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym, sąd może uwzględnić także inne okoliczności i dowody poza wymienionymi w art. 626⁸ § 2 k.p.c. Już z tego względu błędnie przyjął Sąd Okręgowy, że dla rozstrzygnięcia sprawy ma znaczenie fakt, iż w postępowaniu wieczystoksięgowym nie zostało nigdy ujawnione orzeczenie o separacji między powódką i jej mężem S. J. Skoro orzeczenie o separacji nie zostało ujawnione i ocenione w postępowaniu wieczystoksięgowym, to nie było przeszkodą, aby ocenić skutki tego orzeczenia w

postępowaniu zainicjowanym powództwem o uzgodnienie treści księgi wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym.

Zgodnie z art. 109 ust. 1 u.k.w.h., wierzyciel, którego wierzytelność jest stwierdzona tytułem wykonawczym, określonym w przepisach o postępowaniu egzekucyjnym, może na podstawie tego tytułu uzyskać hipotekę na wszystkich nieruchomościach dłużnika (hipoteka przymusowa). Z przepisu tego wynika więc, że wpisu hipoteki może żądać wierzyciel, który ponadto musi legitymować się odpowiednim dokumentem stanowiącym podstawę wpisu hipoteki przymusowej, tj. tytułem wykonawczym wystawionym na jego rzecz przeciwko dłużnikowi. Ponadto przedmiotem hipoteki przymusowej może być nieruchomość (art. 65 ust. 1 u.k.w.h.) bądź część ułamkowa nieruchomości (art. 65 ust. 3 u.k.w.h.) stanowiąca odpowiednio własność bądź współwłasność dłużnika.

Hipoteka jako ograniczone prawo rzeczowe powstaje dopiero z chwilą jego wpisu w księdze wieczystej (67 u.k.w.h.). Z chwilą wpisu hipoteki obrót wierzytelnością zabezpieczoną hipoteką jest dopuszczalny, ale z ograniczeniem wynikającym z przepisów u.k.w.h. W szczególności, zgodnie z art. 79 ust. 1 u.k.w.h. – w brzmieniu obowiązującym przed wejściem w życie ustawy z dnia 26 czerwca 2009 r. o zmianie ustawy o księgach wieczystych i hipotece (Dz. U. Nr 131, poz. 1075) – wierzytelność zabezpieczona hipoteką nie mogła być przeniesiona bez hipoteki, chyba że ustawa stanowiła inaczej. Ponieważ do chwili wpisu hipoteki w księdze wieczystej prawo to nie istnieje obrót wierzytelnością nie podlega ograniczeniom i jest poddany ogólnym zasadom obrotu wierzytelnościami wynikającymi z przepisów kodeksu cywilnego. Jeżeli przedmiotem obrotu jest wierzytelność stwierdzona prawomocnym orzeczeniem sądowym (tytułem egzekucyjnym) nabywca wierzytelności, tj. aktualny wierzyciel, może uzyskać nadanie na swoją rzecz klauzuli wykonalności na podstawie art. 788 § 1 k.p.c. W ten sposób uzyskuje dokument, który, według art. 109 ust. 1 u.k.w.h., może stanowić podstawę ustanowienia na jego rzecz hipoteki przymusowej dla zabezpieczenia jego wierzytelności wobec dłużnika.

W chwili wpisu hipoteki przymusowej w dniu 18 lipca 2005 r. wnioskujące o to Przedsiębiorstwo Produkcji Betonów „B. spółka z o.o. dysponowało

wymaganym przez art. 109 ust. 1 u.k.w.h. tytułem wykonawczym wystawionym przeciwko dłużnikowi S. J., tj. wyrokiem Sądu Okręgowego o sygn. akt X GC .../00 zaopatrzonym w klauzulę wykonalności przeciwko dłużnikowi oraz jego małżonce (z ograniczeniem jej odpowiedzialności do majątku objętego wspólnością ustawową) postanowieniem Sądu Okręgowego w sprawie GC .../01. Z treści załączonego do wniosku o wpis dokumentu w postaci tytułu wykonawczego wynikało więc, że wnioskodawca jest wierzycielem dłużnika wymienionego w tytule wykonawczym. Jak jednak wynika z ustaleń Sądu pierwszej instancji – do których w ogóle nie odniósł się Sąd Okręgowy - stan wynikający z załączonego do wniosku tytułu wykonawczego uległ zmianie, gdyż wierzytelność ujęta w tym tytule wykonawczym przeszła na inny podmiot - „B.” spółkę z o.o. Z tą chwilą, jeżeli tak było w rzeczywistości, dotychczasowy wierzyciel Przedsiębiorstwo Produkcji Betonów „B.” spółka z o.o. utraciłby status wierzyciela S. J., a tym samym uprawnienie do żądania wpisu hipoteki przymusowej na nieruchomości bądź udziale w prawie własności nieruchomości tego dłużnika. Uprawnienie takie przysługiwałoby jedynie aktualnemu, w chwili złożenia wniosku o wpis hipoteki, wierzycielowi. Z tych względów za uzasadniony należało uznać zarzut naruszenia art. 109 ust. 1 u.k.w.h., gdyż wobec pominięcia przez Sąd Okręgowy analizy powyższych okoliczności nie można wykluczyć, że wpis hipoteki został dokonany na rzecz podmiotu, który w chwili wpisu utracił już status wierzyciela dłużnika. Ze względu na brak odniesienia się Sądu Okręgowego do tej okoliczności (losu wierzytelności zabezpieczonej hipoteką przymusową) nie można także odeprzeć zarzutu naruszenia art. 109 ust. 1 w zw. z art. 79 u.k.w.h. Wpis hipoteki przymusowej nastąpił w dniu 18 lipca 2005 r. na rzecz wierzyciela „B.” spółki z o.o. w C., natomiast obecnie, figuruje na rzecz „B.” spółki z o.o. w O. na podstawie wpisu dokonanego w dniu 23 października 2009 r. Sąd Okręgowy nie odniósł się do podstawy dokonania ostatniego wpisu na rzecz nowego wierzyciela, w szczególności, czy wpis ten naruszał art. 79 ust. 1 lub 2 u.k.w.h., według których wierzytelność zabezpieczona hipoteką nie może być przeniesiona bez hipoteki, chyba że ustawa stanowi inaczej, jak również hipoteka nie może być przeniesiona bez wierzytelności, którą zabezpiecza.

Hipoteką przymusową można obciążyć nieruchomości dłużnika (art. 65 ust. 1 u.k.w.h.), jak również część ułamkową nieruchomości (art. 65 ust. 3 u.k.w.h.), jeżeli stanowi udział współwłaściciela będącego dłużnikiem. Wpisana do księgi wieczystej hipoteka, w tym także przymusowa, jest ograniczonym prawem rzeczowym (art. 244 § 1 k.c.), którego treść szczegółowo regulują odrębne przepisy (art. 244 § 2 k.c.) zawarte w u.k.w.h. Z przepisu art. 109 ust. 1 u.k.w.h. wynika, że warunkiem umożliwiającym wpisanie hipoteki przymusowej na nieruchomości jest to, aby stanowiła ona własność lub – w związku z art. 65 ust. 3 u.k.w.h. – współwłasność dłużnika. Innymi słowy, przesłanką dopuszczalności wpisu hipoteki jest istnienie tytułu prawnego dłużnika do nieruchomości obciążanej hipoteką (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 15 października 2010 r., V CSK 77/10, nie publ.). W odniesieniu do nieruchomości wchodzącej w skład ustawowej wspólności majątkowej małżeńskiej - a więc objętej współwłasnością łączną (bezułamkową) - przyjęto w orzecznictwie możliwość obciążenia jej hipoteką przymusową dla zabezpieczenia wierzytelności przysługującej wobec jednego z małżonków. Spornym zagadnieniem było jedynie to, czy w takim przypadku wystarczy tytuł wykonawczy wystawiony tylko przeciwko jednemu małżonkowi - dłużnikowi (tak w postanowieniach: z dnia 11 stycznia 1995 r., II CRN 149/95, OSNC 1995, nr 5, poz. 84 oraz z dnia 26 kwietnia 1995 r., III CZP 48/95, OSNC 1995, nr 7-8, poz. 115), czy też niezbędna jest klauzula wykonalności przeciwko małżonkowi dłużnika nadana w trybie art. 787 § 1 k.p.c. (tak w postanowieniu Sądu Najwyższego z dnia 5 lipca 1994 r., I CRN 83/94, OSNCP 1994, nr 12, poz. 247 oraz w uchwałach Sądu Najwyższego: z dnia 29 października 1996 r., III CZP 57/96, OSNC 1997, nr 3, poz. 24 i z dnia 30 maja 2001 r., III CZP 24/01, OSNC 2002, nr 2, poz. 15). Ostatecznie to drugie stanowisko przeważa w judykaturze (por. również postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 27 maja 2010 r., III CZP 27/10, Biul. SN 2010, nr 10, str. 14). Konsekwencją nadania klauzuli wykonalności także przeciwko małżonkowi dłużnika było traktowanie go jako współdłużnika (por. uzasadnienia uchwały Sądu Najwyższego z dnia 19 listopada 2008 r., III CZP 105/08, OSNC 2009, nr 10, poz. 136 oraz postanowienia z dnia 2 lipca 2009 r. V CSK 471/08, nie publ.). Przepis zawarty w art. 787 k.p.c. miał ścisły związek z regulacją zawartą w art. 41 § 1 k.r.o. (w poprzednim brzmieniu), według którego

zaspokojenia – z ograniczeniem lub wyłączeniem z przyczyn określonych w § 2 i 3 – z majątku wspólnego mógł żądać także wierzyciel, którego dłużnikiem jest tylko jeden z małżonków. Powyższa zasada dotyczyła sytuacji, gdy między małżonkami obowiązywał ustrój ustawowej wspólności majątkowej. Wspólność ustawowa mogła ustać na skutek zawarcia między małżonkami umowy majątkowej małżeńskiej albo z mocy prawa w następstwie określonego orzeczenia sądu np. o rozwodzie bądź separacji. W razie zniesienia wspólności ustawowej mocą umowy majątkowej małżeńskiej, mógł mieć zastosowanie powołany w skardze kasacyjnej art. 47 § 2 k.r.o. w brzmieniu obowiązującym przed dniem 20 stycznia 2005 r., według którego małżonkowie mogli powoływać się na umowę majątkową małżeńską - w tym wyłączająca wspólność ustawową – względem osób trzecich tylko wtedy, gdy zawarcie przez nich umowy majątkowej oraz jej rodzaj były tym osobom znane. W tym zakresie skarga kasacyjna bezzasadnie więc zarzuca błędną wykładnię art. 47 § 2 k.r.o. W wyniku takiego unormowania wierzyciel, który nie wiedział o umownym wyłączeniu wspólności ustawowej, uzyskiwał szczególną ochroną prawną polegającą na tym, że wprowadzenie rozdzielności majątkowej było wobec niego bezskuteczne (por. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 3 kwietnia 1980 r., III CZP 13/80, OSNC 1980, nr 7-8, poz. 140, oraz postanowienia Sądu Najwyższego: z dnia 9 czerwca 1995 r., III CRN 24/95, OSNC 1995, nr 11, poz. 164 oraz z dnia 28 lipca 1998 r., II CKU 34/98, Prok. i Pr. 1999, nr 1, poz. 36). Mimo zawarcia przez małżonków tego rodzaju umowy, o ile zachodziły przesłanki do zastosowania tego przepisu, wierzyciel jednego z małżonków, jako osoba trzecia, mógł więc uzyskać klauzulę wykonalności także przeciwko małżonkowi dłużnika z ograniczeniem jego odpowiedzialności do przedmiotów wchodzących w skład majątku wspólnego, tak jakby umowa majątkowa nie została w ogóle zawarta (por. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 3 kwietnia 1980 r., III CZP 13/80).

Zastosowanie szczególnej ochrony wierzyciela na podstawie art. 47 § 2 k.r.o. mogło mieć zastosowanie, jeżeli ustanie wspólności ustawowej było następstwem zawarcia między małżonkami umowy majątkowej małżeńskiej. Przepis ten nie chronił wierzyciela wówczas, gdy wspólność ustawowa ustawała wskutek orzeczenia sądu (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 6 grudnia 1995 r., I CRN 215/95, nie publ.), w tym więc także na skutek orzeczenia separacji (art. 54

§ 1 k.r.o., poprzednio art. 61⁵ k.r.o.). Orzeczenie takie ma skutki *erga omnes* (art. 435 § 1 k.p.c.), a więc także wobec wierzycieli dłużnika-małżonka. Z chwilą ustania wspólności ustawowej z mocy prawa, w następstwie orzeczenia sądu, ustrój wspólności ustawowej przekształcał się w rozdzielną majątkową, której powstanie powodowało, że do majątku objętego dotychczas wspólnością majątkową, stosowało się odpowiednio przepisy o współwłasności w częściach ułamkowych (art. 42 k.r.o. w brzmieniu obowiązującym przed dniem 20 stycznia 2005 r.). Powstawały zatem odrębne własne majątki małżonków, przy czym każdy z tych majątków obejmował dotychczasowy majątek odrębny, udział w dotychczasowym majątku wspólnym i majątek nabyty od chwili powstania rozdzielną majątkową (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 6 grudnia 2005 r., I CRN 215/95). Tym skutkom nie zapobiegał przepis zawarty w art. 47 § 2 k.r.o. Dlatego nawet w przypadku istnienia tytułu wykonawczego zapatrzonego w klauzulę wykonalności przeciwko małżonkowi dłużnika w trybie art. 787 k.p.c. wymieniony w niej małżonek dłużnika tracił status dłużnika. Egzekucja mogła więc być wszczęta jedynie przeciwko dłużnikowi i do składników jego majątku. Nie było przy tym przeszkód, aby wierzyciel w jej trakcie mógł zająć uprawnienie dłużnika-małżonka do żądania podziału majątku wspólnego, w ramach którego mógł nawet doprowadzić do przyznania określonego składnika majątku wspólnego dłużnikowi i przeprowadzić egzekucję z tego przedmiotu majątkowego. Jedynie do egzekucji wszczętej przez wierzyciela z przedmiotów wchodzących wcześniej w skład majątku wspólnego na podstawie tytułu wykonawczego opatrzonego klauzulą wykonalności nadaną stosownie do art. 787 k.p.c. dopuszczalne było dalsze jej kontynuowanie po ustaniu wspólności majątkowej (por. uzasadnienie uchwały Sądu Najwyższego z dnia 5 lutego 2010 r., III CZP 132/09, OSNC 2010, nr 6, poz. 90). Ograniczona odpowiedzialność małżonka dłużnika za zobowiązania, z którego wierzyciel mógł szukać zaspokojenia z majątku wspólnego, utrzymująca się także po powstaniu rozdzielną majątkową, była przewidziana w art. 44 k.r.o., który został jednak uchylony przez art. 1 pkt 5 ustawy z dnia 19 grudnia 1975 r. o zmianie ustawy kodeks rodziny i opiekuńczy (Dz. U. Nr 45, poz. 234). Odpowiednio również ustanowienie hipoteki przymusowej z chwilą powstania rozdzielną majątkową wskutek orzeczenia sądu na podstawie omawianego wyżej tytułu wykonawczego

(zapatrzonego w klauzulę wykonalności także przeciwko małżonkowi dłużnika) mogło nastąpić wyłącznie na nieruchomości (udziale w nieruchomości) należącym do dłużnika, nie mogło więc nastąpić na nieruchomości (udziale w nieruchomości) małżonka dłużnika.

W ustalonym stanie faktycznym należy mieć na uwadze nie tylko okoliczność orzeczenia separacji między powódką i jej mężem, ale również zawarcia przez nich umowy o podziale majątku wspólnego. Artykuł 47 § 2 k.r.o. miał bowiem zastosowanie jedynie do ubezszkutechnienia wobec wierzyciela skutków wynikających z umowy majątkowej małżeńskiej, nie miał natomiast zastosowania do ubezszkutechnienia umowy podziału majątku wspólnego. W odniesieniu do tej ostatniej umowy wierzyciel jednego z małżonków mógł poszukiwać ochrony na podstawie art. 527 k.c., który ma zastosowanie przy czynnościach obrotu prawami i rzeczami (por. wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 28 kwietnia 2004 r., III CK 469/02, OSNC 2005, nr 5, poz. 85 oraz z dnia 9 września 2011 r., I CSK 616/10, OSNC-ZD 2012, nr 4, poz. 71). Uzyskanie przez wierzyciela korzystnego wyroku na podstawie art. 527 k.c. przeciwko osobie trzeciej, która uzyskała korzyść majątkową wskutek ubezszkutechnionej wobec wierzyciela czynności prawnej zawartej z dłużnikiem wywołuje skutki określone w art. 532 k.c., tj. może on z pierwszeństwem przed wierzycielami osoby trzeciej dochodzić zaspokojenia z przedmiotów majątkowych, które wskutek czynności prawnej uznanej za bezskuteczną wyszły z majątku dłużnika albo do niego nie weszły. Zatem, w analizowanej sytuacji, wierzyciel jednego z małżonków, który uzyskał korzystny wyrok na podstawie art. 527 k.c. w odniesieniu do drugiego małżonka dłużnika, mógł skierować egzekucję bezpośrednio do tego przedmiotu majątkowego, który małżonek ten uzyskał na podstawie umowy podziału majątku wspólnego zawartej z drugim małżonkiem-dłużnikiem. Wyrok uzyskany na podstawie art. 527 k.c. nie ma jednak wpływu na stosunki prawnorzeczowe, co oznacza że właścicielem przedmiotu majątkowego objętego ubezszkutechnioną czynnością prawną nadal pozostaje osoba, która nabyła ten przedmiot na podstawie ubezszkutechnionej wobec wierzyciela czynności prawnej dokonanej z dłużnikiem. Innymi słowy, wyrok uznający na podstawie art. 527 k.c. bezskuteczność określonej czynności prawnej przenoszącej przedmiot lub prawo z majątku dłużnika do majątku osoby trzeciej,

nie powoduje ich powrotu do majątku dłużnika, lecz jedynie daje wierzycielowi prawo zaspokojenia się z tego przedmiotu lub prawa, pozostających nadal w majątku osoby trzeciej, przed jej wierzycielami. Wierzyciel może prowadzić egzekucję z tego przedmiotu lub prawa na podstawie tytułu wykonawczego wystawionego przeciwko dłużnikowi, lecz bez konieczności uzyskania tytułu wykonawczego przeciwko osobie trzeciej (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 7 kwietnia 2011 r., IV CSK 375/10, nie publ.). Tylko ubocznie poczynić należy uwagę, że warunkiem prowadzenia takiej egzekucji w stosunku do nieruchomości (udziału w nieruchomości) objętej ubezpieczeniową na podstawie art. 527 k.c. umową nie jest wcześniejsze uzyskanie przez wierzyciela wpisu hipoteki przymusowej na tej nieruchomości (udziale).

W piśmiennictwie oraz judykaturze spornym zagadnieniem jest, czy hipoteka przymusowa ze względu na podstawę jej wpisu (tytuł wykonawczy) oraz przymusowy charakter pełni rolę środka egzekucyjnego (por. m.in. uchwały Sądu Najwyższego: z dnia 8 października 2003 r., III CZP 68/2003, OSNC 2004, nr 12, poz. 191 oraz z dnia 18 marca 2005 r., III CZP 3/05, OSNC 2006, nr 2, poz. 27 nadto postanowienia Sądu Najwyższego: z dnia 12 czerwca 1997 r., III CKN 72/97, z dnia 23 stycznia 2004 r., III CK 245/2002, z dnia 22 czerwca 2005 r., III CK 675/2004, nie publ.). Obecnie w judykaturze i piśmiennictwie prawniczym, wbrew przedstawionemu wyżej stanowisku, przeważa zapatrywanie, że hipoteka przymusowa nie jest środkiem egzekucyjnym (por. m.in. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 23 czerwca 2005 r., II CK 92/2005 (nie publ.)). Niewątpliwie, ze względu na skutki, jakie wywiera wpis hipoteki przymusowej, stanowi ona środek zabezpieczenia ułatwiający wierzycielowi przeprowadzenie skutecznej egzekucji z nieruchomości (por. uzasadnienie postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 27 maja 2010 r., III CZP 27/10, Biul. SN 2010, nr 10, str. 14), w szczególności przez określone w przepisach u.k.w.h. oraz k.p.c. uprzywilejowanie wierzyciela hipotecznego, ale mimo tego nie jest ona środkiem egzekucyjnym. Z tej przyczyny, że hipoteka nie jest środkiem egzekucyjnym do jej wpisu nie znajduje zastosowania art. 532 k.c., co oznacza, że wyrok wydany na podstawie art. 527 k.c. w odniesieniu do nieruchomości będącej przedmiotem ubezpieczeniowej czynności prawnej nie uchyla wymagania, wynikającego z art.

109 ust. 1 u.k.w.h., aby wpis hipoteki przymusowej mógł nastąpić w stosunku do nieruchomości dłużnika. Warunek ten nie jest spełniony, jeżeli dłużnikiem z wierzytelności mającej zostać zabezpieczoną wpisem hipoteki przymusowej jest ten, który wyzbył się jej własności na skutek czynności prawnej dokonanej z osobą trzecią ubezskutechnionej wobec wierzyciela. Wyrok taki nie może stanowić podstawy wpisu hipoteki przymusowej na nieruchomości osoby trzeciej nabytej przez tę osobę w wyniku czynności prawnej uznanej za bezskuteczną, także łącznie z tytułem wykonawczym przysługującym wierzycielowi (wnioskodawcy o wpis) wobec dłużnika (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 18 maja 2012 r., IV CSK 560/11, OSNC 2013, nr 2, poz. 21). Powyższe stanowisko przesądza o tym, że wyrok wydany przez Sąd Okręgowy w dniu 28 stycznia 2004 r. w sprawie XI C .../03 - uznający za bezskuteczną umowę podziału majątku wspólnego zawartą w dniu 31 października 2000 r. przez Z. J. z dłużnikiem S. J. w stosunku do Przedsiębiorstwa Produkcji Betonów „B.” spółki z o.o. w C. w celu zaspokojenia wierzytelności przysługującej jej z mocy wyroku z dnia 9 marca 2001 r., sygn. akt X GC .../00 - nie miał wpływu na zakres prawa własności do nieruchomości – ściślejsz udziału w nieruchomości - zapisanej w księdze wieczystej [...], nabytego przez powódkę na podstawie ubezskutechnionej umowy. Prowadzi to do dwóch istotnych konsekwencji. Po pierwsze, przedmiotem obciążenia hipoteką przymusową mogła być jedynie cała nieruchomość, nie zaś ułamkowa część tej nieruchomości przysługująca powódce jako jej właścicielowi. Obciążenie części nieruchomości dopuszczalne jest wyłącznie w trakcie trwania współwłasności, gdyż przedmiotem hipoteki jest nieruchomość w sensie fizycznym jako całość, a nie prawo własności oraz ułamkowa jej część, stanowiąca cały udział współwłaściciela we współwłasności nieruchomości (por. uzasadnienie postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 11 kwietnia 2013 r., II CSK 471/12, nie publ.). Mimo wyroku uznającego umowę podziału majątku za bezskuteczną wobec wierzyciela, nie można było obciążyć hipoteką przymusową udziału dłużnika w nieruchomości, który w wyniku ubezskutechnionej umowy przypadł powódce. Po drugie – jak już to wcześniej wyjaśniono - z chwilą ustania wspólności ustawowej między małżonkami na skutek orzeczenia separacji nie można było traktować Z. J. jako współdłużnika w zakresie obowiązku wynikającego z wyroku Sądu

Okręgowego z dnia 9 marca 2001 r. wydanego w sprawie X GC .../00 przeciwko pozwanemu S. J., mimo nadania temu orzeczeniu klauzuli wykonalności - postanowieniem Sądu Okręgowego z dnia 24 stycznia 2002 r., w sprawie o sygn. X GCo .../01 - także przeciwko Z. J. z ograniczeniem jej odpowiedzialności do majątku objętego wspólnością majątkową. Konsekwencją tego była niemożność obciążenia nieruchomości należącej do powódki hipoteką przymusową dla zabezpieczenia wierzytelności przysługującej wobec dłużnika S. J. Z tych względów uzasadniony był zarzut naruszenia art. 109 ust. 1 u.k.w.h. oraz art. 527 § 1 w zw. z art. 532 k.c.

W świetle powyższych uwag bezprzedmiotowy dla rozstrzygnięcia skargi kasacyjnej był zarzut naruszenia art. 509 k.c. w zw. z art. 532 k.c. Konieczność jego rozstrzygnięcia aktualizowałaby się bowiem dopiero wówczas, gdyby przyjąć, że ubezskuteczenie umowy podziału majątku wspólnego ma wpływ na stosunki prawnorzeczowe co do przedmiotów objętych ubezskuteczoną umową. Niezależnie od tego, zagadnienie podniesione w ramach tego zarzutu, do którego odniósł się Sąd pierwszej instancji, zostało całkowicie pominięte przez Sąd Okręgowy wobec czego nie wiadomo, jakie stanowisko w tej materii zajął Sąd Okręgowy.

Uwzględniając powyższe na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. uchylono zaskarżony wyrok w części obejmującej rozstrzygnięcie dotyczące żądania uzgodnienia treści księgi wieczystej [...] z rzeczywistym stanem prawnym oraz orzeczenie o kosztach postępowania i w tym zakresie przekazano sprawę do ponownego rozpoznania Sądowi Okręgowemu, pozostawiając temu Sądowi – na podstawie art. 108 § 2 w zw. z art. 398²¹ k.p.c. – rozstrzygnięcie o kosztach postępowania kasacyjnego. W pozostałym zakresie skarga jako niezasadna została oddalona na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c.